

ULUG'BEK HAMDAM ASARLARIDA MILLIY-MADANIY KONSEPTLARNING TIL VOSITALARI ORQALI IFODALANISHI

Ro'ziboyeva Dilruxsor Nurmuhammad qizi

Andijon davlat universiteti

Lingvistika mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Telefon: +998 95 929 05 07

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15528630>

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek adabiyotining yirik vakili Ulug'bek Hamdam ijodidagi milliy-madaniy konseptlar til vositalari orqali qanday ifodalanganligi tahlil qilinadi. Muallifning badiiy matnlarida o'zbek xalqining tarixiy xotirasi, urf-odatlar, qadriyatlari, dunyoqarashi va ijtimoiy-madaniy ongini aks ettiruvchi lingvokulturologik birliklarning roli o'rganiladi. Shuningdek, Ulug'bek Hamdam asarlarida uchraydigan milliy timsollar, an'anaviy tushunchalar va ularning til strukturasi bilan uyg'unlashuvi misollar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: milliy-madaniy konsept, badiiy til, til vositalari, lingvokulturologiya, madaniy kod.

Hozirgi zamon lingvistikasi rivojida til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni o'rganishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, lingvokulturologiya sohasida olib borilayotgan tadqiqotlar, milliy o'ziga xoslik, madaniy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar va xalq ongida mustahkam o'rn olgan konseptlarning til vositalari orqali ifodalanishini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ulug'bek Hamdam ijodi ana shunday boy lingvokulturologik qatlamga ega bo'lib, uning "Ota", "Isyon va itoat", "Sabo va Samandar", "Yolg'izlik" kabi asarlarida xalqimizning milliy mentaliteti, urf-odatlar, qadriyatlari va dunyoqarashi o'zining badiiy ifodasini topgan. Ushbu bobda yozuvchining asarlaridagi milliy-madaniy konseptlar, ularning lingvokulturologik jihatdan ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi.

Lingvokulturologiya til orqali madaniyatni aks ettiruvchi fan sifatida til birliklarida yashiringan madaniy kodlarni tahlil qiladi. Bu fan tildagi milliy madaniyatning ifodalanish shakllarini, milliy xarakter va muloqotning madaniy kontekstlarini aniqlaydi. Lingvokulturologiyaning asosiy tushunchalaridan biri bu "konsept" hisoblanadi. Konsept bu - muayyan xalq ongida tarixiy, ijtimoiy va madaniy tajriba asosida shakllangan, til orqali ifodalanuvchi bilimlar majmuidir. Milliy-madaniy konseptlar xalqning dunyoqarashi, urf-odatlar, e'tiqodi va qadriyatlarini o'zida mujassam etgan.

Ulug'bek Hamdam asarlarida quyidagi konseptlar alohida ajralib turadi: "Ota" konsepti: bu konsept orqali oilaviy qadriyatlar, ota-ona hurmati, avlodlar orasidagi rishtalar yoritiladi.

"Yolg'izlik" konsepti: insonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari, ijtimoiy tanho bo'lish holatlari aks ettiriladi.

"Isyon" va "itoat" konseptlari: jamiyat va shaxs o'rtasidagi muvozanat, insonning ichki qarama-qarshiliklari orqali ifodalanadi.

"Muhabbat" va "sadoqat" konseptlari: sevgi va uning xalqona tasviri, madaniy stereotiplarga asoslangan romantik obrazlar orqali beriladi.

"Ota" romani – oilaviy qadriyatlar va patriarxal mentalitet

Romanda ota obrazining til orqali ifodalanishi xalqimizdagi qadimiy patriarxal dunyoqarashni namoyon etadi. "Ota" konsepti – faqatgina biologik otani emas, balki hayotda yo'l ko'rsatuvchi, yo'l-yo'riq beruvchi, tarbiyachi, muqaddas shaxsni ham anglatadi.

Til vositalari orqali ifoda:

Maqollar: "Ota o'rnida ota yo'q" kabi maqollar orqali otaning yagona va beqiyos mavqei tasvirlanadi.

So'z tanlovi: "botir", "chidamli", "o'rnak", "sukutli" kabi epitetlar otaning xarakterini ochadi.

"Isyon va itoat" romani – shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyat.

Ulug'bek Hamdamning "Isyon va itoat" asarida bir qancha milliy-madaniy, falsafiy va ijtimoiy konseptlar chuqur ifodalangan. Quyida asarda asosiy o'rin tutgan ba'zi muhim konseptlarni keltiraman:

1. Isyon (Qo'zg'olon, Qarshilik) konsepti.

Bu konsept asarda shaxsning ichki norozilik holati, ijtimoiy va ma'naviy adolatsizlikka qarshi kurashi sifatida ochib beriladi. Bu isyon shunchaki siyosiy emas, balki ruhiy va ma'naviy isyon hamdir — inson o'zini va jamiyatni yangilashga intiladi.

2. Itoat (Bo'ysunish, Tavozelek) konsepti.

"Itoat" orqali yozuvchi insonning o'z taqdiriga, ijtimoiy me'yorlarga, hatto mavjud tuzumga nisbatan murosa qilishi, ichki barqarorlikka erishish yo'lini ko'rsatadi.

Bu yerda itoat zaiflik emas, balki ma'naviy yetuklik belgisi sifatida talqin qilinadi.

3. Erk va ozodlik konsepti.

Asarda insonning erkin bo'lishga, o'z hayotini o'zi belgilashga intilishi markaziy o'rinda turadi. Erk va ozodlik "isyonga" olib boruvchi turtki sifatida talqin etiladi. Shu bilan birga, erk bilan bog'liq mas'uliyat ham yoritiladi.

4. Vijdon va ma'naviyat konsepti.

Vijdon — asardagi asosiy ichki mezonlardan biri. Qahramonlar o'z harakatlarini vijdonlari bilan solishtiradi.

Ma'naviyat — o'zligini anglash va jamiyatdagi o'rnini topishning yo'li sifatida tasvirlanadi.

5. Ota-ona, muqaddaslik, ildiz konseptlar.

Asarda ota timsoli orqali milliy qadriyatlar, avlodlar davomiyligi, e'tiqod kabi muhim tushunchalar ifodalanadi. Bu timsollar orqali "itoat"ning ma'naviy, urf-odatlariga asoslangan shakli ko'rsatiladi.

6. Yolg'izlik va ichki monolog konsepti.

Qahramonning ichki dunyosi, uning o'z-o'ziga beriladigan savollari va shubhalari — bu esa ichki yolg'izlik va o'zini izlash konseptini yuzaga chiqaradi. Roman g'oyaviy-badiiy jihatdan isyon (erkinlik) va itoat (an'anaga sadoqat) o'rtasidagi qarama-qarshilik orqali milliy madaniyatdagi kollektivizm va individuallik to'qnashuvini tasvirlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Ulug'bek Hamdam ijodida milliy-madaniy konseptlar xalqning ongida shakllangan qadriyatlar tizimini ifodalovchi asosiy badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. U muallifning badiiy uslubi va milliy tafakkurini aks ettiruvchi muhim unsurlardan biridir. Asarlarda milliy o'zlikni anglash, tarixiy merosni qadrlash va madaniy identitetni mustahkamlashga xizmat qiluvchi til birliklari aniq namoyon bo'ladi. Bu esa Ulug'bek Hamdam asarlarining nafaqat badiiy, balki lingvokulturologik jihatdan ham ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.

References:**Используемая литература:****Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Soliyev B. Lingvopragmatika va badiiy matn. – Toshkent: Tafakkur, 2018.
2. Xudoyberganov R. Adabiy matn stilistikasi. – Toshkent: Fan, 2007.
3. Urinov, R. (2022). СПЕЦИФИКА АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ТЕХНИЧЕСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ. *Science and innovation*, 1(B7), 512-516.
4. Tursunov U. Ulug'bek Hamdam: Murakkabliklar va soddalik // Tafakkur, 2021. – №1. – B. 15–20.
5. Urinov, R. (2022). INNOVATIVE COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. *Science and innovation*, 1(B7), 508-511.
6. Murodova F. O'zbek adabiyotida Ulug'bek Hamdam ijodining o'rni // Til va adabiyot. – 2019. – №1. – B. 63–67.

INNOVATIVE
ACADEMY